

УКРАЇНА

(19) UA (11) 7098 (13) U

(51) 7 G01N27/30

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИДЕРЖАВНИЙ ДЕПАРТАМЕНТ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ

ОПИС

ДО ДЕКЛАРАЦІЙНОГО ПАТЕНТУ
НА КОРИСНУ МОДЕЛЬвидається під
відповідальність
власника
патенту(54) СПОСІБ КАЛІБРУВАННЯ ПОТЕНЦІОМЕТРИЧНОГО ГАЗОЧУТЛИВОГО $p\text{CO}_2$ -ДАВАЧА

1

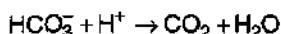
2

(21) 20040806772

(22) 12.08.2004

(24) 15.06.2005

(46) 15.06.2005, Бюл. № 6, 2005 р.

(72) Кочмарський Володимир Зіновійович,
Гасвський Валерій Ростиславович
(73) УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА І ПРИРОДОКОРИ-
СТУВАННЯ(57) Спосіб калібрування потенціометричного га-
зоочутливого $p\text{CO}_2$ -давача, який включає одночас-не вимірювання рН калібрувального розчину й
електрорушійної сили давача, що знаходиться там
же, та побудову калібрувального графіка, який
відрізняється тим, що використовують $p\text{CO}_2$ -
давач, калібрувальний розчин NaHCO_3 має змінну
концентрацію CO_2 і калібрувальний графік буду-
ють за показаннями $p\text{CO}_2$ -давача та значеннями
концентрації CO_2 , що розрахована за даними рН-
електрода.Корисна модель відноситься до елек-
трохімічних методів аналізу рідких середовищ в
галузях науки, медицини, промислових
підприємств та ін.Відомий спосіб за яким калібрування роблять
так [1]. Через герметичну комірку, у якій знахо-
диться $p\text{CO}_2$ давач, за допомогою двох насосів
прокачують розчини гідрокарбонату натрію
(NaHCO_3) і соляної кислоти (НСГ). У комірці ці роз-
чини змішуються і відбувається хімічна реакція з
утворенням розчиненої вільної вуглекислоти (CO_2)
відповідно до рівняння:Недоліком такого калібрування є складність
обладнання. Для точної подачі розчинів необхідно
використовувати прецизійні дозуючі насоси і
спеціальну герметичну комірку. До того ж, при
змішуванні розчинів, не виключена можливість
переходу CO_2 у газову фазу у вигляді бульбашок,
що приведе до невідповідності CO_2 , яке розрахо-
вується за хімічною реакцією і тією концентрацією
 CO_2 , на яку реагує $p\text{CO}_2$ - давач.Відомий також спосіб калібрування, який поля-
гає у тому, що давач поміщають у середовище
водної пари, насиченої CO_2 [2].Недоліком цього калібрування є те, що у такий
спосіб отримують лише одну калібрувальну точку,
тобто коректують значення вільного члена у
лінійній залежності між значенням електро-
рушійної сили (Е) і показником розчиненої вугле-
кислоти, а значення крутизни (кутового ко-
ефіцієнта) вважають відомим.

Найбільш близький до способу, що пропо-

нується є спосіб калібрування карбонатного
($p\text{CO}_3$) електрода [3]. В цьому способі
калібрувальними є розчини NaHCO_3 з концен-
траціями 10^{-4} , 10^{-3} , 10^{-2} , 10^{-1}M . Активність CO_3^{2-}
іонів у калібрувальних розчинах розраховується за
формулою, яку отримують на підставі рівнянь ба-
лансу мас, констант дисоціації вугільної кислоти у
першого і другого ступеня і у рівняння дисоціації
води:

$$\alpha_{\text{CO}_3^{2-}} = \frac{K_1 K_2 \gamma_{\text{CO}_3^{2-}} C_{\text{NaHCO}_3}}{\alpha_{\text{H}^+} \gamma_{\text{CO}_3^{2-}} + K_1 \alpha_{\text{H}^+} \frac{\gamma_{\text{CO}_3^{2-}}}{\gamma_{\text{HCO}_3^-}} + K_1 K_2}$$

 K_1 , K_2 – константи дисоціації вугільної кислоти;
 C_{NaHCO_3} – концентрація NaHCO_3 , α_{H^+} – активність іонів водню; $\alpha_{\text{CO}_3^{2-}}$ – активність карбонатних іонів; $\gamma_{\text{CO}_3^{2-}}$, $\gamma_{\text{HCO}_3^-}$ – коефіцієнти активності CO_3^{2-} і HCO_3^- іонів відповідно, що розраховані за
рівнянням Дебая - Хюкеля у другому наближенні.Таким чином, для визначення активностей
карбонат-іонів необхідно знати концентрацію NaHCO_3
і активність іонів водню, яка додатково
вимірюється в кожному калібрувальному розчині.
Калібрувальний графік будують в координатах
 $E(\text{мВ}) - \text{Log}(\alpha_{\text{CO}_3^{2-}})$, де Е - електрорушійна сила
електродної пари: електрод CO_3^{2-} - електрод порівняння.Необхідно нагадати, що такий спосіб
калібрування розроблений лише для карбонатного
(CO_3^{2-}) електрода, його недоліком є використання

(13) U

(11) 7098

(19) UA

рівняння балансу мас, і калібрувальне рівняння справедливе для замкненої системи.

Завданням винаходу є збільшення точності і спрощення процедури калібрування.

Завдання реалізують завдяки тому, що у способі калібрування потенціометричного CO₂ давача, який полягає у одночасному вимірюванні pH калібрувального розчину і електрорушійної сили давача, що знаходиться там же та побудові калібрувального графіка, використовують рCO₂ давач, калібрувальний розчин NaHCO₃ має змінну концентрацію CO₂ і калібрувальний графік будують за показами рCO₂ давача та значеннями концентрації CO₂, що розрахована за даними pH-електрода.

Збільшення точності калібрування досягають завдяки зміні концентрації CO₂ у калібрувальному розчині і отриманні набору даних від рCO₂ давача, що відповідають цим концентраціям. Використання одного і того ж калібрувального розчину теж зменшує похибку вимірювання завдяки зменшенню кількості маніпуляцій порівняно з приготуванням кількох розчинів.

Спрощення процедури калібрування досягають використанням традиційного потенціометричного обладнання і одного калібрувального розчину.

Концентрацію CO₂ у розчині розраховують на підставі рівноважних співвідношень між концентраціями вільного діоксиду вуглецю та даними pH і рівняння локальної електронейтральності розчину у вигляді

$$\frac{\alpha_{\text{HCO}_3^-}}{\gamma_{\text{HCO}_3^-}} + 2 \frac{\alpha_{\text{CO}_3^{2-}}}{\gamma_{\text{CO}_3^{2-}}} + \frac{\alpha_{\text{OH}^-}}{\gamma_{\text{OH}^-}} = \frac{\alpha_{\text{H}^+}}{\gamma_{\text{H}^+}} + C_{\text{Na}^+}$$

Це рівняння та вирази для констант рівноваги дисоціації вугільної кислоти першого (K₁) і другого (K₂) ступенів, разом з умовою рівноважної дисоціації води

$$K_1 = \frac{\alpha_{\text{H}^+} \alpha_{\text{HCO}_3^-}}{\alpha_{\text{CO}_2}}; K_2 = \frac{\alpha_{\text{H}^+} \alpha_{\text{CO}_3^{2-}}}{\alpha_{\text{HCO}_3^-}}; K_w = \alpha_{\text{H}^+} \alpha_{\text{OH}^-};$$

дозволяють отримати вираз для активності CO₂ (a_{CO2}) в залежності від активності іонів водню H⁺ (a_{H⁺}) У припущенні, що NaHCO₃ у водному роз-

чині повністю дисоційований і концентрація Na⁺ відома

$$\alpha_{\text{CO}_2} = \frac{C_{\text{Na}^+} + \frac{\alpha_{\text{H}^+}}{\gamma_{\text{H}^+}} - \frac{K_w}{\gamma_{\text{OH}^-} \alpha_{\text{H}^+}}}{\frac{K_1}{\gamma_{\text{HCO}_3^-} \alpha_{\text{H}^+}} + \frac{K_1 K_2}{\gamma_{\text{CO}_3^{2-}} \alpha_{\text{H}^+}}}$$

сіх. У_x – активності і коефіцієнти активностей x - компонент, C_{Na⁺} - відома концентрація іонів натрію, яка рівна початковій концентрації NaHCO₃ у калібрувальному розчині.

Калібрування роблять так. У термостатовану комірку наливають 0.01 М розчин NaHCO₃, поміщають туди pH та рCO₂ давачі і електрод порівняння. Насичують розчин вуглекислим газом, а після цього дегазують. При цьому з вибраним інтервалом одночасно реєструють величини електрорушійної сили (E), що виникає у парі „рCO₂ давач - електрод порівняння“, та pH. За даними pH розраховують активність CO₂, (a_{CO2}) (див формулу вище). Розраховані величини a_{CO2} використовують для побудови калібрувального графіка в координатах „E(mB) – -Log(a_{CO2})“, див. фіг. Параметри калібрувальної лінії визначають графічно, або регресією. Крутизна графіка на фіг. рівна -56,4 мВ/од.рCO₂ (згідно [1] вона повинна бути близькою до -56 мВ/од.рCO₂), похибка калібрування для даного приладу не більша від 0.7%.

Перевага даного способу полягає у використанні такої кількості калібрувальних точок, що отримані для одного і того ж розчину, яка необхідна для забезпечення прийнятної точності калібрування. Крім цього застосування стандартного потенціометричного обладнання робить спосіб простим і надійним.

Література:

1. Мидгли Д., Торренс С. Потенциометрический анализ воды. Под ред. С.Г.Матарановского. М., "Мир", 1980, 516 с.
2. Інструкція по експлуатації рCO₂ - давача фірми Radelkis (Угорщина), 23 с.
3. Карбонат (CO₃2-) - селективный твердоконтактный электрод. Описание и краткое руководство по применению. НИИХ, Санкт-Петербург, 18 с.